

A pedagógusok nagy lehetősége

Gyarmathy Éva

az Apor Vilmos Katolikus Főiskola egyetemi tanára
gyarmathy.eva@avkf.hu, ORCID: 0000-0002-3882-9397

Földes Petra (2024). *A bizalom tere. Társas könyv tanároknak.* Tea Kiadó Kft.

DOI: 10.37205/TEL-hun.2024.3.10

Képzelnünk el egy teret, ahol a bizalom a norma, ahol önmaga lehet bárki, mert nem kell attól tartani, hogy a hibákat felemlégtik, egyéni sajátosságokat megítélik, elfogadott a különböző megoldás, akár a lassúság is. Ezen a képzeletbeli helyen a különlegesség, vagyis minden, ami nem illik a szokásos keretek közé, értékként, lehetőségként jelenik meg. Aztán képzeljünk el egy másik teret, ahol a hibákat azonnal felróják. Számonkérjük, ha valamit nem úgy, nem akkor tesz valaki, ahogyan elvárt, és ezt arra használják, hogy rámutassanak mások gyengeségeire. Ezen a helyen az előírt kerektől való minden eltérés zavarnak számít, és kiküszö-

börendő vagy kirekesztendő. Melyik tér az, ahol kisebb a stressz, szabadabb a levegő? Melyik tér hasonlít jobban egy iskolára?

Az első kérdés csak költői, a második kérdésre pedig nem egyértelmű a válasz, mert az iskola lehet ilyen is és olyan is. Egy színjáték megjelenítése is a szereplőktől függ, bár nyilván nem közömbös, hogy milyen a forgatókönyv és milyen díszletek között történik az előadás. Ilyen az iskola is. Akár a legsilányabb, szakmailag és emberileg elfogadhatatlan keretek között is csodát tesz a bizalom és a szaktudás, mert ezek által biztonságos, feszültségmentes tanulási tér hozható létre.

A stressz, a bizonytalanság és az elszigeteltség mind-mind a bizalomra való hajlam kialakulása ellen hat (Zak, 2008). Vagyis egy környezet, amely a Zak által leírt jellemzőkkel bír, garantáltan korlátozza a bizalom felépülését, ami viszont to-

vábbi stresszt, bizonytalanságot és elszigeteltséget gerjeszt. Az igazán sikeres pedagógusok ezen három tényező csökkentésével nyitják meg a gyerekeket, és adnak nekik önbizalmat, ami aktivitásra, megküzdésre alkalmassá teszi őket.

Földes Petra könyve az iskola elnevezésű színjátéksorozatot elemzi a bizalom középpontba helyezésével, és ehhez a csodaszerhez ad megbízható szakmai tudást. Az elméleti ismeretek és az esettanulmányokon alapuló gyakorlat egyrészt könnyen feldolgozhatóvá, másrészt a tanulási környezet mintájává teszik a témákat. A kötet nagy szabadságot hagy az olvasó számára a leírtak feldolgozására, de egyértelmű vezérfonalakat mutat fel, amelyek túlnyúlnak a mű keretein továbbgondolás és javasolt szakirodalom formájában is.

A könyv valójában két nagy egységből áll, bár ezek formailag nem különülnek el. Egy rövid felvezető rész után az első egységet négy fejezet alkotja, amelyekben az iskola szereplőit ismerhetjük meg a bizalom tükrében. Szerepelvárások, -konfliktusok, személyiség és társas viselkedés, előítéletek és diszkrimináció, hatalom, értékelés és szegény – mind olyan témakörök, amelyek mélyén, mögött és által a bizalom és a bizalmatlanság jelenik meg, és angyali vagy ördögi köröket képez.

A társas interakciók kezdete a szemlélet, amellyel egymás felé fordulnak a szereplők. Mit tudnak, mit gondolnak, mit feltételeznek egymásról? A korábbi tapasztalatoknak nagy jelentősége van abban, hogy miképpen viszonyul valaki egy helyzethez, majd az így kialakult viselkedés meghatározza a következő helyzetekhez való hozzáállást. A gyermeknek a korai tapasztalatokon és külső visszajelzéseken keresztül kialakult identitása végül akár egy életen át döntő lehet a társadalmi sikeresség szempontjából.

Jól dokumentált és ismert példa a pillécukor-kísérletsorozat, ahol 3–6 éves gyerekeknek kínáltak finomságot azzal a feltétellel, hogy várniuk kell, nem szabad megenniük, amíg a felnőtt vissza nem jön (Mischel et al., 1972). Többféle variációja is van a tesztnek, és érdekesek az eredeti kísérletet követő vizsgálatok is. A gyerekek életkora egyértelműen befolyásolta a kontrollképességüket, hiszen ez az az életkori szakasz, amikor a prefrontális agyi területek, a végrehajtó funkciók erősen fejlődnek. Nyilván az egyéni idegrendszeri érés is szerepet játszott a különbségek kialakulásában. Vajon ez az idegrendszeri különbség mutatkozott meg a későbbiekben, például a már felnőttkorban kimutatott erősebb prefrontális agyi aktivitás formájában (Casey et al., 2011)? Vagy a kontrollgyengeséget visszajelző környezet? Az önkontrollt a gyermekek későbbi sikereinek (vagy kudarcainak) egyik fő ok-okozati tényezőjeként tartják számon (Mischel et al., 1989).

Kérdés persze, hogy a gyermek mit tapasztalt korábban, mennyire megbízhatók a felnőttek ígéretei. Kidd, Palmeri és Aslin (2013) is feltették ezt a kérdést, és egyértelműen megállapították, hogy a gyermekek várakozási idejét egy implicit, racionális döntéshozatali folyamat szabályozza, amely figyelembe veszi a környezet megbízhatóságát.

Földes Petra a bizalomról és a bizalmatlanságról, valamint ezek okairól és következményeiről konkrét eseteken keresztül ír, elemezve a kommunikációs helyzeteket, amelyeken keresztül az emberi kapcsolatok formálódnak. Sokszor egy-egy verbális közlésen múlik valamely helyzet kimenetele, ami további folyamatokat táplál. A könyvben megjelenő valódi esetek és megnyilatkozások olvasása közben sokan magukra ismerhetnek a mondatfordulatokból, amelyek valahonnan mélyről, a gyermekorból jönnek, és automatikusan megjelennek egy-egy helyzetben. A verbalitás a pedagógus egyik fontos eszköze. Nem mindegy, hogy mire reagál, mit mond, és hogyan mondja. A pedagógusszakma része a tudatos kommunikáció. Földes Petra mesterien vezet végig a különböző kommunikációs helyzeteken. A hitelesség mint természetes alap kell, hogy megjelenjen, mert a pedagógus magabiztosságát jelzi, ami biztonságot ad a gyerekeknek, és építi a bizalmat. A pedagógiai manipulációk csak rövid távú látszateredményekre vezetnek, ha egyáltalán eredményesek.

A bizalom a gyerekek, a pedagógusok, az igazgatók és a szülők közötti mindennapi társas interakciók mikrodinamikájában, valamint a különböző résztvevők által ezekkel az interakciókkal kapcsolatban hozott döntésekben gyökerezik. Ezek a döntések megváltoztathatják a jövőt. Olyannyira, hogy úgy tűnik, bár a pillécukorteszt résztvevőinek agyi működése – ahogy fentebb már kiderült – negyven év múlva is jelzi a gyengébb kontrollt (Casey et al., 2011), a társadalmi beilleszkedést, mint például negyven év után az életben elért teljesítményeket (Benjamin, 2020), az egészségi állapotot vagy viselkedést (Sperber et al., 2024) a pillécukorteszt nem jelezte megbízhatóan előre.

A kisgyermekkor ugyan meghatározó, de az élet során számos fontos társas interakció formálja az egyén személyiségét. Az iskola hatalmas potenciál ebben a folyamatban.

Földes Petra könyvének második része az a négy fejezet, amelyben a társas terrek hordozta kihívásokat, lehetőségeket, buktatókat és a helyrehozáshoz szükséges utakat írja le.

Az ember agya arra huzalozott, hogy úgy lásson, ahogyan a társai (Asch, 1956). Solomon Asch és munkatársai híres kísérletében egy egészen nyilvánvaló tévedés (vonalak hosszúságának vizuális megítélése) esetén is kevesen mertek eltérni a csoport, a többség téves véleményétől. A homo sapiens társas lény, evolúciója a társas helyzetekre készítette fel. Egymástól függünk, az erősségünk a társakra való hagyatkozás képessége, ez a bizalom. Az iskolában a bizalom a rejtett tanterv egyik legfontosabb része, amit nem tanítanak, nem írnak le, és csak ártana, ha előírásként jelenne meg. Viszont különösen fontos egy olyan könyv, amely nyíltá teszi az iskola és a bizalom kapcsolatát.

„A bizalom gyakorlása azt jelenti, hogy valaki el tudja engedni, másokra tudja bízni a kontrollt egy olyan helyzetben, aminek az életére vagy a pillanatnyi hangulata, állapotára, lehetőségeire jelentős hatása van.” – írja Földes Petra (2024, p. 174). Vagyis a társas kapcsolati bizalom választható, mert döntés kérdése. Carlos Cornejo (2014) ezt úgy írta le, hogy a bizalom az autonómia és a dependencia sajátos kombinációja.

A bizalom azonban nem csak személyközi jelenség, hanem általában a környezettel szemben érzett bizonytalansággal való megbirkózás módja is. Az angol nyelv a bizalomra két szót használ: „confidence” és „trust”. Mindkettő a körülöttünk lévő világgal kapcsolatos pozitív kimenetek elővételezése, egyfajta ráhagyatkozás. A „confidence” a fizikai, természeti világ esetleges eseményeivel kapcsolatos, amelyekben kicsi a csalódás lehetősége. A nap reggel fel fog kelni, az útszéli fák nem válnak lila füstté, a banánnak banáníze és -illata van, nem esik az égből ránk egy meteorit. A „trust” a társas világra vonatkozik, ami viszont nagyobb valószínűséggel okoz csalódást. A „trust” az a bizalom, amely a másokkal való interakciókban formálódik, vagyis a társas kapcsolati bizalom. Mindkétféle bizalom elővételezésből indul ki, és a helyzetre közvetlenül vagy közvetve hatással lehetnek nem befolyásolható körülmények, hiszen a környezettől függünk. Míg azonban a „confidence” esetében a függőség elkerülhetetlen, addig a „trust” esetében az autonómiaszintünk függvényében van választási lehetőségünk. A kapcsolati bizalom tehát autonóm függőség, ugyanis a bizalom bármikor átalakítható bizalmatlansággá, illetve főképpen, mert a kapcsolat elvethető (Cornejo, 2014).

A bizalom autonómiafaktora változik az életkorral, és a bizalmatlanság egyre nyíltabb viselkedési megnyilvánulásokban jelenhet meg. A bizalom az iskolában meghatározza a motivációt, ezáltal az erőfeszítést, a teljesítményeket és így a fejlődést. Vagyis a bizalom a hatékonyság legjobb biztosítója.

Antony Bryk és Barbara Schneider (2002) négyszáz chicagói általános iskolában végzett követéses kutatása rávilágított a bizalom központi szerepére a hatékony iskolai közösségek kialakításában. Az egymásra épülő kölcsönös függőségek minden iskolai közösség társadalmi kapcsolatainak alapját képezik. Függetlenül attól, hogy egy adott szerep mennyire jár formális hatalommal az iskolai közösségben, minden tag a többiek együttműködésére van utalva a célok elérése érdekében. A személyes elismerés fontos szempont, amely befolyásolja, hogy az egyének miként értékelik a bizalmat. Az interperszonális tisztelet hiányában a társadalmi kapcsolatok megszakadhatnak. Az emberek többnyire elkerülik a megalázó helyzeteket, ha erre lehetőségük van. Ha ez nem megoldható, akkor tartós konfliktusok alakulhatnak ki (Bryk & Schneider, 2002). Nem véletlen tehát, hogy a konfliktuskezelés nagy hangsúlyt kap Földes Petra könyvében. A holland mondás szerint „A bizalom gyalog jön és lovon távozik.” Nagyon finom szövege van, és a helyreállítása sokkal nagyobb feladat, mint a fenntartása. Ezért éppen ideje volt, hogy a bizalom és az iskola kapcsolatáról értő tankönyv szülessen.

Az iskola egy kis társadalom, amelyre a körötte lévő társadalom hat, illetve az iskolai légkör a kikerülő diákok által befolyásolja a társadalmat. Ahogyan egy optimalisan működő állam esetében, a pedagógus is csak annyira kell, hogy beavatkozzon akár a tanulásba, akár az interperszonális helyzetekbe, amennyiben az alapvető folyamatokat nem zavarja meg, nem akadályozza. Földes Petra könyvének minden oldala a finom ráérzésre tanít, prioritása a lelki rezdülések egymáshoz való kapcsolódásának megértése, holisztikus meglátása és kifinomult kezelése.

Záró gondolat

A bizalom tere tankönyv, sőt, hiánypótló tankönyv, amely a pedagógusképzésben fontos szerepet tölthet be. A bizalomra építő tanulási környezet kialakításához pontos leírást és értelmezést is kínál, alapvető szemléleti és gyakorlati ismereteket nyújt mindazoknak, akik az iskolai tereknek meghatározói. Ugyanakkor mindenki számára fontosak lehetnek a könyv azon üzenetei, amelyek a bizalom társas térbe történő beépítéséről szólnak, hiszen a bizalom, mindenhol ott van, ahol értelemmel bíró, érző, társas lények kapcsolatba kerülnek egymással.

Földes Petra könyve abba az irányba mutat, amelyet Federico Faggin (2024) a következőképp fogalmazott meg: „Csak a szív teszi lehetővé a belső és a külső világ egyesítését, hogy a lét és a tudás eggyé váljon; egy olyan világ, amelyben a tudomány és a spiritualitás végre képes lesz integrálódni, lehetővé téve az embe-

riség számára, hogy megértse, mi a szeretet, azáltal, hogy szeretetté, örömmé és békévé válik.” (Faggin, 2024, p. 286).

Meggyőződésem, hogy az iskola alaphitvallása kell legyen ez a szemlélet, túl-nőve azon, hogy a gyerekeket milyen jövőre készíti fel, a saját vagy a társadalom boldogulására, jó munkaerővé vagy jó emberré válásra, tudással vagy képességekkel ruházza-e fel őket. Amíg nem tud, nem mer a pedagógia a spiritualitással összekapcsolódni azon az úton, amelyet például *A bizalom tere* mutat, addig legjobb esetben is gyermekmegőrző hely vagy – ami még rosszabb – különböző kisszerű érdekek és igények kiszolgálója marad.

Irodalom

- Asch, S. E. (1956). Studies of independence and conformity: I. A minority of one against a unanimous majority. *Psychological Monographs: General and Applied*, 70(9), 1–70. <https://doi.org/10.1037/h0093718>
- Benjamin, D.J., Laibson, D., W. Mischel, Peake, P.K., Shoda, Y., Wellsjo, A. & Wilson, N. (2020). Predicting mid-life capital formation with pre-school delay of gratification and life-course measures of self-regulation, *Journal of Economic Behavior and Organization* (179), 743–756. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2019.08.016>
- Bryk, A. S. & Schneider, B. (2002) *Trust in Schools: A Core Resource for Improvement*. Russell Sage Foundation.
- Casey, B. J., Somerville, L. H., Gotlib, I. H., Ayduk, O., Franklin, N. T., Askren, M. K., Jonides, J., Berman, M. G., Wilson, N. L., Teslovich, T., Glover, G., Zayas, V., Mischel, W. & Shoda, Y. (2011). Behavioral and neural correlates of delay of gratification 40 years later. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 108(36), 14998–15003. <https://doi.org/10.1073/pnas.1108561108>
- Cornejo, C. (2014). On trust and distrust in the lifeworld. In Linell, P. & Marková, I. (Eds.), *Dialogical approaches to trust in communication* (pp. 237–253). Information Age Publishing.
- Faggin, F (2024). *Irreducible: Consciousness, Life, Computers and Human Nature*. Essentialia Books.
- Földes, P. (2024). *A bizalom tere – Társaskönyv tanároknak*. Tea Kiadó.

- Kidd, C., Palmeri, H. & Aslin, R. N. (2013). Rational snacking: young children's decision-making on the marshmallow task is moderated by beliefs about environmental reliability. *Cognition*, 126(1), 109–114.
<https://doi.org/10.1016/j.cognition.2012.08.004>
- Mischel, W., Ebbesen, E. B. & Raskoff Zeiss, A. (1972). Cognitive and attentional mechanisms in delay of gratification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 21(2), 204–218. <https://doi.org/10.1037/h0032198>
- Mischel, W., Shoda, Y. & Rodriguez, M. I. (1989). Delay of gratification in children. *Science*, 244(4907), 933–938. <https://doi.org/10.1126/science.2658056>
- Sperber, J. F., Vandell, D. L., Duncan, G. J. & Watts, T. W. (2024). Delay of gratification and adult outcomes: The Marshmallow Test does not reliably predict adult functioning. *Child development*, 95(6), 2015–2029.
<https://doi.org/10.1111/cdev.14129>
- Zak, P. J. (2008). The neurobiology of trust. *Scientific American*, 298(6), 88–95.
<https://doi.org/10.1038/scientificamerican0608-88>